

A „THELEMAI APÁTSÁG” MA

Rácz Péterrel a Magyar Fordítótáhról Balogh Endre beszélget

– *Honnan származik a fordítót ház ötlete?*

– Egyszer, valamikor régen egy német fordítót házban voltam, és nagyon jól éreztem magam – mintha a fellegekben jártam volna. Tényleg napi tizenöt órát dolgozhattam, nyugalom volt, persze a kollégák is kedvesek voltak, és minden azt a célt szolgálta, hogy semmi se zavarja a munkát... Ezt szerettem volna Magyarországon is megvalósítani. Budapesten vagy környékén szerettem volna egy villát átalakítani erre a célra, de ilyesmit nem találtam – aztán hallottam, hogy Balatonfüreden van egy szép, de romos ház. Odamentünk, megnéztük. Láttuk, hogy méretében megfelel, s valóban rossz állapotban van. Másfél-két év után, mikor összegyűlt a pénz, rendbe hoztuk, így 1998 januárja óta működik. A fordítót házat végül egy magánalapítvány, a József Attila Kör által alapított Magyar Fordítót ház Alapítvány hozta létre és működteti. Nem volt könnyű a jelenlegi körülmények megteremtése, sokszor az írók segítségét is kértük, hogy „hassanak rá” az éppen aktuális kulturális kormányzatra, amely esetleg nem értette, hogy mi benne a jó.

– *Mennyi ideig tartott, míg megtudták a műfordítók, hogy ekkora segítségre találhatnak?*

– Rögtön jöttek. Nagyon gyorsan híre ment a háznak, mert ugye a fordítók köre, a magyar irodalom fordítóinak köre nem túlságosan kiterjedt – még ha az egész világot vesszük is alapul, márpedig azt vesszük. Tehát amint megnyílt, a következő héten már bolgár, orosz, spanyol műfordítók jöttek.

– *Látom itt egy képen, hogy Balatonfüred maga is támogatja ezt a kezdeményezést.*

– Igen, nagyon büszke rá a város, de eleve úgy találtuk ki, hogy majd támogatja. Persze minden évben oda kell figyelni erre. Nekiünk is fontos, hogy a fordítót házat Füred a magáénak érezze.

– *Nyilván nagyon szívesen jönnek a fordítók; a fotókon nem is háznak, inkább egy fákkal dúsan körülvett, masszív kis kúriának tűnik az épület.*

– Nagyon szép, és van története is. Lipták Gáborról neveztük el, tiszteletképpen, és Lipták Házként is ismeri Balatonfüreden mindenki, olyannyira, hogy ha a fordítót házat keresed, talán nem is tudnak útba igazítani. Lipták Gábor meséíró, helytörténész volt. A II. világháború

után meg-meghívta magához a magyar írókat, művészeket. Nagy kör alakult ki, a Balatonhoz kötődő, úgynevezett nagy öregek: Németh László, Illyés Gyula, Tamási Áron és Borsos Miklós gyakran megfordultak nála. Vendégszerető ember lehetett, értett hozzá, hogyan kell magához vonzani az embereket. A hetvenes években a mai, jó közép-nemzedék tagjai szinte mind megfordultak nála. Nemrég el is jött egy házaspár nosztalgiából egy hétre, akik éppen negyven esztendeje ismerkedtek meg a házban. Az irodalmi szalon a nyolcvanas évek legelejéig működött, akkor Lipták Gábor már nagyon öreg volt. Végrendeletében aztán a Magyar Művészeti Alapra hagyta a házat, amely így ott áll romosan, míg neki nem láttunk, hogy kialakítsuk a fordítóknak.

– *Kultikus hely tehát, ahol van hagyománya az írásnak...*

– Igen, ezt az emberek észlelik is. Lipták Gábornak van egy emlékszobája, képek is mutatják, hogy mi zajlott itt egykor. Nagy vendégkönyvek készültek, melyeket ma a Petőfi Irodalmi Múzeumban őriznek. Sok mindent megőriztünk a hangulatból, ugyanakkor modern berendezés is van a régi mellett.

– *Téhat télen fűthető, s számítógép is van a szobákban...*

– Egész évben alkalmas a munkára, természetesen. Számítógép mindig is volt. Egyébként tavaly vettünk újakat, mert a kezdetiek kiöregedtek. Van internet is. Jó a fordítóknak idejönni, házi könyvtár is rendelkezésükre áll, nyugodtan dolgozhatnak a magyar nyelvi környezetben, és nekik ez a legfontosabb.

– *Hogyan lehet bekerülni a fordítói körbe?*

– Nagyon egyszerűen: pályázni kell. Azaz írni egy levelet az alapítványnak,* amelyben bemutatják, mit fordítanak, mennyi ideig és mikor szeretnének itt lenni. Ha akkor épp van hely, jöhetnek. Szeretjük, ha van szerződésük a kiadójukkal a fordított műre, így véletlenül sem tévesztik össze a balatoni nyaralással a fordítóházban töltött napokat. Többségükben eleget is tudnak tenni ennek a feltételnek, de persze előfordul, hogy egyes országokban nem kötnek előre szerződést egy könyv lefordítására. De hát ez elég szűk kör, a fordítók is ismerik egymást, tudjuk, ki érkezik komoly céllal... Arra is kérjük őket, hogy amikor befejezték a munkát, lemezen hagyják ott egy példányban a fordításukat. Aztán persze jönnek az elkészült fordítások alap-

* Magyar Fordítóház Alapítvány, 1094 Budapest, Tűzoltó u. 5. E-mail: mfordhaz@axelero.hu.

ján kiadott könyvek is. Van, amelyik még ugyanabban az évben, van aztán olyan is, amelyik három év múlva jelenik meg.

– *Elsősorban tehát külföldiek jönnek a fordítóházba, a magyarról idegen nyelvre fordítók...*

– Valóban. A magyar fordítók is jöhetnek, ha van hely, de ők ösztöndíjat nem kapnak, hiszen akkor százával jelentkezéneek... Mi tényleg csak azokat a külföldieket segítjük, akik így magyar nyelvi közegben dolgozhatnak. Az ő érdekükben teszünk egyébként kivételt a magyar szerzőkkel, akik alacsony költséggel tölthetnek itt napokat: a házban ugyanis magyar író vagy költő is lakhat, általában egy szoba áll e célból rendelkezésre. Akinek olyan munkája van vagy olyanok az otthoni körülményei, itt nyugodtan dolgozhat. Viszont, miközben a házban él, megszólíthatják őket a fordítók azzal például, hogy ennek és ennek az írónak ezt és ezt a mondatát esetleg nem értik – ami a magyar vendégnek nem jelent gondot, viszont sokban segítheti a fordítót. A magyar szöveg ugyanis (legyen akár régi, akár kortárs) olykor igencsak rejtélyes számukra.

– *Van-e valami mérhető hatása a háznak? Lehet-e azt mondani, hogy az Európában, Amerikában stb. kiadott nagy sikerű könyvek egy részét itt fordították volna?*

– Ez mindenképpen így van. Azt persze nem lehet kiszámolni, hogy az összes megjelent fordítás hány százalékához van közünk. Eredeti elképzelésem ellenére például Németországból nem sokan jönnek, pedig a Frankfurti Könyvvásár magyar évében már működött a ház. Az akkor jelentkezett Márai-kultusz után viszont bolgár, észt vagy lengyel Márai-fordítások készültek itt. Természetesen igyekeztünk jó könyveket vásárolni a már több mint háromezer címet tartalmazó könyvtárunkba. Van, aki eszeveszetten elolvas négy-öt könyvet is a munkája mellett – vagy azért, mert már régen akarta, vagy azért, mert keresi, mit fordítson legközelebb. Vannak, akik az itt lévő magyaroktól vagy a többi fordítótól egyenesen azt kérdezik, mit fordítsanak. Az évente kiadott hírlevelünkbe aztán bele is írjuk, hogy kik voltak a házban, mit dolgoztak, mik jelentek meg. Amikor a fordítók látták, hogy van hírlevél, ők maguk kérték, hogy ezt írjuk bele. Így tudják, mi érdeklő a többieket, és így a kiadókkal együtt jobban nyomon követhetik, hogy más-más országokban mit fordítanak. Van, aki itt kap kedvet egy könyvhöz, és viszi a kiadójához. Ilyen módon a ház működése valóban hat a lefordított könyvekre. Aztán észlelhető persze a változó érdeklődés is: tavaly, Márai után, Kertész fordítottak a legtöbben.

– *Téhat elégedett vagy mindennel, a terveid szerint alakul a ház sorsa...*

– Igen. Annak idején, amikor már majdnem elkészült, ijedten azt gondoltam, hogy talán senki nem jön majd ide. De mindenki szeret itt lenni, a vendégek kétharmada vagy háromnegyede visszajár, ez nekem nagyon fontos. Van, aki ragaszkodik a fordítóház egy-egy szobájához, és van, aki a saját házának nevezi, persze csak játékosan... Mindenképp látható, hogy ez ösztönzés a fordítónak, ami aztán materializálódik, s könyvek születnek. Sokuk otthon is elvégezné ugyanezt a munkát, de nagyon nagy segítség, hogy eredeti nyelvi környezetben lehet, egy kicsi ösztöndíjjal megbecsüljük a munkáját, és senki nem zavarja.

– *Nincs semmiféle kivételezés a célnyelvek között?*

– Nincs, és nincs is erre semmi ok. Számosan jönnek például bolgárok, oroszok. Ez azt jelenti, hogy sok jó bolgár és orosz fordító van, és ezekben az országokban többé-kevésbé ki is adják a könyveket. A fordulat éve után nagyon sok lengyel fordító munka nélkül maradt, mert az ottani kiadók csak az amerikai, a nyugati irodalommal foglalkoztak – így a lengyel fordítók mostanában nemigen jönnek ide, ott most kicsi a kiadói érdeklődés a magyar könyvek iránt. Aztán nézzük Spanyolországot, ott két-három fordító dolgozik. Egy nagyon kedves fordítót, Xantus Juditot tavaly veszítettük el.

– *Azt téhat, hogy mit fordítanak idegen nyelvre, a fordítóház nemigen tudja befolyásolni, Magyarországról talán csak a Magyar Könyv Alapítvány fordítótámogatási döntése van erre hatással.*

– Elsősorban a külföldi kiadó dönti el, mit ad ki. Persze jó néhány mű nem hoz nagy anyagi hasznot, így jól jön a könyvalapítvány támogatása. Még akkor is, ha sem a könyvek számát, sem az átutalt összeget tekintve nem fedi az igényeket. Aztán azt lehet tudni, hogy a német kiadásra odafigyelnek a franciák, de azért nem lehet mondani, hogy ugyanazt adnák ki. Míg Franciaországban Szentkuthy Miklós művei sorra jelennek meg, a németek nem igyekeznek a kiadásával. Persze a fordító aktivitása is számít. És itt lesz fontos, hogy az illető járt-e nálunk: ha érzi, hogy fontos, amit csinál, s tudja, hogy jöhet jövőre is, akkor bátrabban választ magának művet.

– *Mindez egyfajta utópiának tűnik. Francois Rabelais Gargantua és Pantagrueljének thelemai apátságára gondolok. Még fizetnek is azért, hogy egy szép helyen lehessenek, ahol könyveket olvashatok, fordíthatok... Nagyon szimpatikus, hogy itt mindent az élet hoz, semmiféle életidegen akaratot nem kényszerít rá a ház a fordítókra, például fordítsák le ezt meg ezt a művet, írjanak erről vagy arról recenziót.*

– Biztosan magán viseli ez az egész az én kezem nyomát. Bennem van egy kis remeteségre való hajlam. Ahogy mondd, minden formalitást igyekszünk kerülni, természetesen a pénzügyi elszámolásokat leszámítva. De ez a munka magányt kíván. Ugyanakkor nagyon jó hangulat van. Minden megy a maga útján. Még el sem készült a ház, amikor már azt mondták, hogy biztos X-et vagy Y-t akarjuk fordíttatni. Holott semmi közünk hozzá, hogy ki jön, mit fordít, ezt egyébként is csak akkor lehet megtudni, amikor a fordító jelentkezik. Egyébként sem hiszek abban, hogy e téren bármit is befolyásolni lehetne, hiszen bárki akkor jöhet, amikor akar, ha van fordítanivalója.

– *Talán az is nehezít bármiféle irányítottságot, hogy akik a magyar irodalmat fordítják, azoknak komoly okaik vannak erre a munkára. Az, amiért jól beszélnek a nyelvünket, s amiért elég jó irányítójuk lehet a magyar szövegüniverzumban. Nagyon erős személyes indíttatásra van szükség ehhez. Lehet tudni, kiből lesz műfordító? Lesznek a Balassi Intézet tanulói közt műfordítók?*

– A Balassi Intézetben két éve tanítok fordítást. A hallgatók közt voltak, akiket a házi kiadványunkban, a Fordítói füzetekben szerepeltettünk is. Egy szerb fiatal például Nádas Péter *Saját halál* című művéből fordított le egy részletet a Fordítói füzetekbe; majd az egészet elkészítette, ami folyóiratban fog megjelenni. Ugyancsak ebben a csoportban volt mintegy öt lengyel idén, és szerettem volna, ha közülük kerül be valaki a Fordítói füzetekbe, hiába lett volna olyan is, aki több könyvet fordított már. Megkértem őket, hogy fordítsanak le egy Darvasi-írást, és maguk közül válasszák ki azt, amelyik a legjobban sikerült. Ezenkívül a Hungarológia Tanszék rendezett a Balassiban egy műfordítóversenyt, és első díjként felajánlottunk egy hét ott-tartózkodást a fordítóházban. Egy norvég lány nyerte meg. Az „utánpótlás” kedvéért fordítószemináriumokat is tartunk. Angoloknak, spanyoloknak már volt, idén franciák, szlovákok és olaszok, jövőre talán finnek érkeznek még. Egy hétre az övék a ház, a fiatalabb nemzedéket egy tapasztalt műfordító irányítja. Előre kiválasztanak két-három szöveget, dolgoznak, esetleg Magyarországról is hívnak előadót. A szemináriumok menet közben alakultak ki, mert láttuk például, hogy több éve működünk, és még egy francia sem fordult meg nálunk. Igyekszünk tehát változni, s felmérni azt, hogyan tudunk még többet segíteni a fordítóknak, hogyan lesz még több fordítója a magyar irodalomnak.